

ban alulmaradt. „Egyéni tragédiája a forradalom iránt bizalmatlan, azzal azonosulni nem tudó liberális államférfi tragédiája, aki békés időkben maradandó intézményekkel és alkotásokkal ajándékozhatta volna meg nemzetét. Más körülmények között Batthyány Lajos a liberális és alkotmányos magyar közélet építőjeként, és nem nemzeti vértanúink egyikéként tartanánk számon. Róla emlékezve ne feledjük, hogy II. Rákóczi Ferenc óta — akitől szintén elvették birtokait — ekkora anyagi áldozatot senki nem hozott a nemzeti ügyért s egy eszméért, amelyért Batthyány életét áldozta.”

Az uralkodóhoz fűződő kapcsolatokat nem elszakítva, alkotmányos keretekhez ragaszkodva a forradalmat szerette volna feltartóztatni. Ennek ellenére az ellenforradalmi terror, az uralkodó áldozatául esett. Az a politika, mely a király nevében a császár ellenében óvta Magyarországot, mely a forradalmi erők mellőzésével — olykor ellenére — lépett fel az ellenforradalmi erőkkel szemben, 1848-ban nem lehetett sikeres, magában hordozta a vereség szükségszerűségét.

A *Premier*, a legnagyobb személyes áldozatra is képes első magyar miniszterelnök hivatali működésének időszakában a *megvalósíthatatlan lehetőség politikusa* volt. Hasznára volt nemzetének, de elképzeléseit az ismert okok miatt nem valósíthatta meg. Neve, tevékenysége, áldozatkészsége így is a magyar forradalom és szabadságharc aranykönyvébe került. Ahogy Urbán Aladár is utalt rá: „Tévedései ellenére... a legnagyobb államférfiaink között kell hogy számon tartsa az emlékezet.”

Urbán Aladár érdekes és fontos írásait olvasva újra megfogalmazódott bennem, hogy az *okok és miértek* elhallgatása vagy félremagyarázása, az *értékeket hordozó teljesítmények* mellőzése, a nemzetbe vetett egészséges *hit és bizalom* kiirtása, majd hiánya az 1848 utáni történelmi közgondolkodásunkban mennyi — és milyen sokrétű — kárt okozott. Nem szorul bizonyításra: ha tisztán és messze akarunk látni, elfogulatlanul és körültekintően kívánunk mérlegelni, ha a helyzetek és lehetőségek mindig megújuló szövevényében el akarunk igazodni, akkor *helyre és vissza kell állítani a tények és az értékek becsületét.* (Magvető.)

LAGZI ISTVÁN

Görgey István: 1848 júniusától novemberéig — Okmánytár

(1848. SZEPTEMBER 23.—1848. OKTÓBER 16.)

1848 tavaszán a Pesti Radicálkör összejövetelein többször megfordult egy alacsony termetű, fekete hajú ügyvéd. Az 1825-ben született Görgey István neve nemigen volt ismert a politikai közvélemény előtt, a Márczius Tizenötödike rendszeres olvasói azonban felfigyelhettek néhány közérdekű cikkére, így például az új honvédtiszti egyenruha egyszerűsége mellett érvelő, a felesleges díszítéseket praktikus megfontolások alapján helytelenítő írására. Augusztusban Szenttamás mellett egy pesti önkéntes zászlóalj nemzetőreként harcol a szerb felkelőkkel; szeptember elején a kormány honvéd hadnaggyá lépteti elő. Ezt követően szinte állandóan bátyja, Artúr mellett tevékenykedik; kezdetben az önkéntes mozgó nemzetőrség Tiszán inneni kerületi parancsnokának segédtsíztjeként, később önálló századparancsnokként.

A harcok során bátyja megszállott tisztelőjévé válik. Rajongását mi sem bizonyítja jobban, hogy amikor 1850 júniusában 500 Ft váltság ellenében a Haynau-gyalogezredből (ahová büntetésből sorozták be Világost követően) leszerelik, első útja nem menyasszonyához, Makry Emmához, hanem Klagenfurtba, testvéréhez vezetete, akinél kétéves „íródeák szolgálatot vállalt”, s visszaemlékezései papírra vetésében segítkezve maga is elsajátította az „írástudás” mesterségét. Legjelentősebb munkája 1858—88 között jelent meg három kötetben, „1848 és 1849-ből. Emlények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika” címmel. „Görgey Artúr ifjúsága és fejlődése a forradalomig”, illetve „Görgey Artúr a száműzetésben” című könyveinek kiadását (1916, 1918) 1912-ben bekövetkezett halála miatt nem érhetete meg.

Az 1916-ban megjelent kötetben, mintegy önálló műként található Görgey István visszaemlékezése az 1848. júniustól szeptemberig terjedő időszakra. Az önvédelmi háború korai katonai történetének egyik legfontosabb forrását, ezt a nehezen hozzáférhető dokumentumot *Katona Tamás* mintaszerű gondozásában veheti kezébe az olvasó, az elmesélt eseményekhez közvetlenül kapcsolódó mintegy 230 oldal terjedelmű okmánytárral, a kevésbé ismert részleteket megvilágító alapos, szakszerű jegyzetekkel, a szereplőkről a legfontosabb adatokat közlő névmutatóval, valamint a memoáriró életét és a könyv keletkezéstörténetét röviden bemutató bevezetővel együtt. A források összeállításakor Katona Tamás nem súlyoz, a látszólag érdektelen szövegeket is közli; így tud ugyanis többé-kevésbé teljes keresztmetszetet adni a visszaemlékezésekben érintett harcok hátteréről és összefüggéseiről, így válik lehetővé a korszak mozgalmaságának és atmoszférájának érzékeltetése.

Görgey István — bátyja szenttelen, tömör stílusával ellentétben terjengős, polemikus hangvételű — írása nem egyszerű visszaemlékezés, sokkal inkább a forradalom iratait is felhasználó, a megjelent „kútforrásokra” is támaszkodó (I. Szeremlei Samu: Magyarország krónikája 1848—49. évi forradalom idejéről I—II. Bp., 1868), s nem utolsósorban a testvértől kapott információkat és szemléletet magába építő történetírói munka. A Zichy Ödön szeptember 30-i kivégzése, az október 7-i ozorai diadal és az október 30-i schwechati csata köré csoportosított beszámoló nem mentes ugyan a visszavetésektől és az Artúrral szembeni elfogultságtól, ám a történetek aprólékos leírása, a tábori hétköznapok sajátos életképeinek megörökítése a munkát nemcsak igen hasznos, hanem egyben színes, élvezetes olvasmánnyá is avatja.

A kötet központi alakja Görgey Artúr, az elbeszélés elsősorban az ő pályáját kíséri végig az 1848. júliusi bécsi és prágai — a kormány megbízásából teljesített — gyutacs- és lökupakbeszerző útjától a hadsereg főparancsnokává történő kinevezéséig. A többi szereplő (Kossuth, Móga, Perczel) e folyamathoz kapcsolódva jelenik meg, s kapja meg a szerzőtől a minősítést. A mellékelt dokumentumok egyik fő értéke viszont éppen az, hogy nemcsak illusztrálják az elmondottakat, hanem a memoárirás szubjektív jellegéből következően kevésbé hangsúlyozott, vagy teljesen figyelmen kívül hagyott mozzanatokra és összefüggésekre is rámutatnak. Így bontakozik ki az olvasó előtt Batthyány óriási jelentőségű, a legapróbb részletekre is kiterjedő, a Béccsel szembeni behódolási elképzelések-tervek látszatát is tagadó katonai szervező munkája. A 48-as alapról történő visszalépés szándékát cáfolja Görgey István is, amikor Ferdinánd szeptember 19-i — a nádort az augusztus végi emlékiratok elfogadtatására ösztönző — kéziratával kapcsolatban Deák Ferenc reagálását (István közlése alapján) ismerteti, mely szerint: „a fennforogható kérdések kiegyenlítése körüli alkudozásokban, ami Magyarország területi épségét, független önállóságát és szabadságát illeti, a törvény korlátai közül egy hajszálnyira sem szabad eltávolodni”. (Kiem. — E. G.)

A szereplők jellemzésében Görgey István megpróbál ugyan objektív maradni, bátyja eszményítése azonban a hiteles-tárgyszerű ábrázolások mellett többször túlzásokra ragadtatja. Így jelenik meg Görgey Artúr határozott, célratörő, tévedhetetlen, egészséges hiúságát és becsvágyát mindig a közügynek alárendelő; a seregen

belüli fegyelmezetlenségekkel szemben szigorúan fellépő, a vezetésben tapasztalt hiányosságokat az országgyűlés és az OHB előtt őszintén leleplező, okos, tisztán látó, a morális szempontokra is sokat adó katonapolitikusként.

Az elbeszélés részleteiből kibontakozó kép, úgy véljük, kissé idealizált. Az okmánytárban idézett, a feletteseit szokatlan módon feljelentgető őrnagy leveleiből ugyanis a valós hibákat joggal kifogásoló és azok kijavítását türelmetlenül sürgető alaphang mellett a sértődöttség, s a karrierépítés szándéka is kihallatszik. „... én az örökös hátrálást meg nem foghatom. Móga gyáva magaviseletével meg fog hiúsítani minden törekvéseinket és közös vesztünk lesz a következése... Méltóságod megmentheti a hazát ha vezérnek olly egyént nevez ki a ki mer. Különbön veszve vagyunk” — jelenti szeptember 27-én Batthyánynak; „Csak most szabad kezet annak, a kiben bízni méltóztatik” — írja a képviselőház elnökének, Pázmány Dénesnek október 2-án; a képviselőháznak címzett október 6-i rövid levelében — az esetleges katonai kudarcért magát előre mentve, „tisztaságát” a jövőre nézve megőrzendő — pedig az OHB-t és Perczelt vádolja be: „Úgy látszik, a tisztelt honvédelmi bizottnmány nem is tudja, mi történik a magyar táborban, s én ezennel kijelenteni bátorkodom, hogy a jelen, Rot (!) elleni hadjárat eredményerőli felelősséget semmiképpen nem vállalom, jól tudván, hogy másnak hibáiért kérdőre vonni valakit, a legnagyobb igazságtalanság. Ügyünk sokkal szentebb, sem hogy átallanám az igazságot akkor is nyíltan kijelenteni, mikor ezen kijelentés a legundorabb kajánság színét viselni látszik. — S ezt előre bocsájtva figyelmeztetem a tisztelt képviselőházat, hogy egy jó hadvezérhöz, a szónoklati tehetségen, meg tiszta akaraton kívül, egy kis jártasság is kívántatik a hadi tudományok úgy elméleti, mint gyakorlati részeiben.”

Lépései visszás természetét tehát maga is érzékelté, rossz érzéseit a háza iránti felelőssége azonban leküzdí. Kötelességének tekinti, hogy a magyar hadsereg meglevő (Móga) és lehetséges (Perczel) vezéreinek alkalmatlanságára felhívja az illetékesek figyelmét, s azoktól gyors cselekvést kérve — követelve, akarva vagy akaratlanul —, saját személyét tolja előtérbe.

Az eredmény ismert. A vesztes schwechati ütközetet követően Görgey Artúrt a hadsereg főparancsnokává nevezik ki, s ezzel az 1848—49-es önvédelmi háború egyik kulcsfigurája felemelkedésének története, mint ahogy Görgey István visszaemlékezése is lezárul. (*Magyar Helikon.*)

ERDŐDY GÁBOR